STUDIA MEDIAEVALIA CURT WITTLIN DICATA

MEDIAEVAL STUDIES IN HONOUR CURT WITTLIN

ESTUDIS MEDIEVALS EN HOMENATGE A CURT WITTLIN

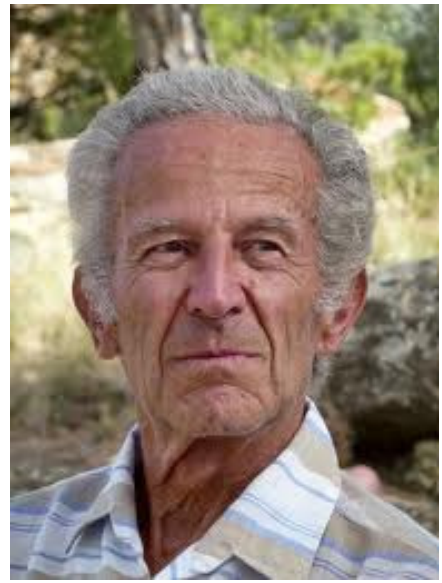

ENTITATS COL·LABORADORES

Grup de recerca consolidat de la Generalitat de Catalunya SGR 2014-119 (2014-2016): «Cultura i literatura a la baixa edat mitjana» (NARPAN)

Grup de recerca de literatura catalana medieval de la Universitat d'Alacant (LICATMED)

Grup d'investigació de la Universitat d'Alacant «EXPLANAT: Recerques de llengua i literatura catalanes»

Projecte de recerca FFI2013-45931-P del Ministerio de Economía y Competitividad: «La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa» (V).

Projecte de recerca FFI2014-52380-C2-2 del Ministerio de Economía y Competitividad: «El contexto literario de las poesías de Ausiàs March»

Fundació Carulla

Institució de les Lletres Catalanes. Generalitat de Catalunya

University of Saskatchewan. College of Arts and Science

Universitat de València. Departament de Filologia Catalana

STUDIA MEDIAEVALIA CURT WITTLIN DICATA

MEDIAEVAL STUDIES IN HONOUR CURT WITTLIN

ESTUDIS MEDIEVALS EN HOMENATGE A CURT WITTLIN

Edició a cura de Lola Badia, Emili Casanova i Albert Hauf

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
«SYMPOSIA PHILOLOGICA», 25
Alacant, 2015

Studia mediaevalia Curt Wittlin dicata = Mediaeval studies in honour Curt Wittlin = Estudis medievals en homenatge a Curt Wittlin / edició a cura de Lola Badia, Emili Casanova i Albert Hauf. – Alacant : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2015. – 366 p. ; 23 x 17 cm. – («Symposia Philologica» ; 25)
Textos en català, castellà i anglés. – Inclou referències bibliogràfiques

ISBN: 978-84-606-8839-6
D.L. A 505–2015

1. Wittlin, Curt – Discursos, assaigs, conferències. 2. Literatura catalana – Anterior a 1500 – Història i crítica. 3. Català medieval (Llengua) – Història. I. Badia, Lola (1951-). II. Casanova, Emili . III. Hauf i Valls, Albert Guillem. IV. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. V. Sèrie

821.134.1'04.09
811.134.1"04/14

Director de la col·lecció: Josep Martines

© Els autors

© D'aquesta edició: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Universitat d'Alacant

Primera edició: juny de 2015

Portada: Llorenç Pizà

Il·lustració de la coberta: signatura de Curt Wittlin

Imprimeix: Quinta Impresión S. L.

ISBN: 978-84-606-8839-6
Dipòsit legal: A 505-2015

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, ja siga electrònic, químic, mecànic, òptic, de gravació o de fotocòpia, sense el permís previ de l'editor.

PRÒLEG

Curt Wittlin, romanista format a l'escola de Basilea, és un dels millors coneixedors de la cultura medieval. Es tracta d'un estudiós estimat per les seues qualitats humanes i valorat públicament amb diversos premis i distincions atorgats per les principals institucions literàries i polítiques catalanes, com ara l'Institut d'Estudis Catalans, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona o la Generalitat de Catalunya, que li va concedir la Creu de Sant Jordi. Ja és hora que els col·legues i amics de professió també expressem el nostre respecte i admiració per la seua llarga i fructífera trajectòria. Per això li oferim la present miscel·lània sobre temes de les especialitats que compartim amb la voluntat de mostrar fins a quin punt li estem agraïts i com, de fet, ens sentim beneficiaris dels seus ensenyaments.

En efecte, un nombre prou representatiu d'especialistes, vint-i-sis, cultivadors de la cultura medieval i moderna, hem volgut oferir un tastet del nostre treball, amb sentiment de gratitud, a la tasca d'en Wittlin, que a partir d'una completa formació grecollatina i una àmplia visió romanística fou pioner en molts aspectes, com en l'aprofitament de la informàtica per a estudiar les fonts, els temes i la llengua d'autors medievals: en especial, les concordances inèdites de l'obra de Roís de Corella, o el repertori d'expressions multinominals, o continuador excel·lent de l'escola canadenca en l'estudi de l'obra d'Eiximenis.

Wittlin, malgrat regir una càtedra de lingüística romànica dedicada especialment al francés a la Universitat de Saskatchewan, Saskatoon (Canadà), no perdé mai el contacte amb els territoris de parla catalana, dels quals es va enamorar a través del testimoni i passió de Germà Colón, venint a Barcelona i València contínuament i estudiant majoritàriament temes de cultura i llengua del nostre territori, com el *Tresor* de Guillem de Copons, traducció medieval de Brunetto Latini, el *Tirant lo Blanc*, la *Doctrina Compendiosa*, que atribueix a Ramon Soler, Antoni Canals o la primera traducció de la *Vida de Santa Caterina de Sena*. Encara

recordem com ens demanava que li microfilmàrem els manuscrits d'Eiximenis i d'altres, com aprofitava cada viatge de recerca per a impartir conferències i classes als professors i alumnes de les nostres universitats i compartir experiències i projectes, sovint inici i camí de noves investigacions i noves perspectives en la nostra ciència.

Voldríem, Curt, que prengueres aquesta miscel·lània d'estudis com un obsequi dels teus col·legues i amics que valoren la teua tasca, la teua aportació i la teua bonhomia, que et portava a enfrontar-te a qualsevol tema nou sense por ni dubtes. Estem segurs que et farà goig que siga editada en terres valencianes, en l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, a les quals tu tantes contribucions has fet, acadèmiques i personals, quan començares a venir en els anys 80, quan ací no teníem ni tradició ni especialistes en la matèria que tu dictaves, que tantes inquietuds crearen. Una bona part dels col·legues que t'estimen no ha pogut contribuir a esta obra per altres compromisos previs, però hi ha volgut estar present des de la *Tabula Gratulatoria*.

En esta miscel·lània està representada tota la filologia catalana, la qual has divulgat pel món amb desenes de ressenyes i ponències en congressos, totes les universitats amb què tu t'has relacionat, les de dins (UA, UAB, UB, UdG, UJI, UOC i UV) i les de fora (Basilea, Binghamton, Toronto i Temple), i una bona part dels col·legues que més has estimat o amb qui més t'has relacionat.

Volem agrair de tot cor la col·laboració de les institucions, universitats, fundacions i projectes de recerca que han fet possible l'edició d'aquest volum, i, en especial, la de l'IIFV.

Per molts anys, amic i col·lega Curt, català de Basilea i suís de València.

Lola Badia
Emili Casanova
Albert Hauf

LA SOLUCIÓ A UN ENIGMA: L'*SPECULUM ANIMAE* (SA) I L'*ARS VITAE CONTEMPLATIVAE* (AV)

Una de les exigències de qualsevol tasca investigadora és la perseverança. I també la d'esmenar o matisar, si s'escau, les conclusions de les perquisicions precedents, d'acord amb les novetats que l'atenció, més o menys permanent a un determinat tema, ens obliga a assimilar.

En aquesta nota dedicada al savi amic Curt Wittlin, voldria retornar a un tema que en el seu moment va superar del tot les meves nocions sobre art medieval, i que les circumstàncies em permeten ara de tornar a tractar amb un major coneixement de causa.

En efecte, ara farà anys que vaig abordar l'edició i estudi del Ms. Espagnol 544 de la Biblioteca Nacional de París, que porta el títol d'*Speculum Animae* (Hauf & Benito Goerlich 1992 [1993]; Hauf 1999).[1] En general, crec que el volum destinat a comentar aquell manuscrit, procedent del convent de la Trinitat de València, on era tradicionalment atribuït a Sor Isabel de Villena, compleix a bastament la funció de brindar una edició anotada del text del tractat i de servir de guia al lector sobre el context i els precedents iconogràfics de la sèrie de pintures que formen el nucli cristològic de l'obra. I, tanmateix, em va romandre una perplexitat: com explicar, de manera suficientment convincent i documentada, l'aparent desconnexió i diferència d'estil entre la sèrie de 12 pintures situades al començament de l'SA (ff. 1-1v-2), a raó de quatre per foli, en dotze «medallons emmarcats dintre dels braços d'una creu i formant quatre camps clarament distingibles, a cada una dels quals correspon en el text una matèria de meditació enunciada de manera molt succinta», i la resta de pintures del volum, que, acompanyades d'alguna breu acotació textual, presenten a

1. El present treball s'ha enllestit en el marc del Projecte FFI 2013-459311-P: «La cultura literaria medieval y moderna en la tradición manuscrita e impresa (V)» del Ministeri de Cultura.

cada pàgina una escena de la vida de Crist. Mancat de qualsevol indici millor, vaig limitar-me a suggerir una explicació clarament insuficient.[2]

Com que el text que ens interessa va publicar-se en una edició de luxe que n'ha fet molt difícil la divulgació, n'oferim de bell nou una transcripció, que ajudi a seguir el nostre argument.

1. Text del Tractat introductori a l'SA

f. 1r. *Speculum Anime* és lo nom d'est liber

La matèria de la creació dels cels, dels sperits, dels elements e coses elementades. Ací en esta matèria són contengudes les coses que nostre senyor Déu à creat a la servitut de l'home; e l'home, perquè servís a Ell.

La matèria de la deïtat. Hon contemplam summa potència en lo Pare, summa sapiència en lo Fill, summa bondat o clemència en l'Esperit Sant, y summa perfectió en cascuna persona y egualtat. Ací, en esta matèria són contengudes les divines propietats naturals, de les quals surten nostres grans benifets, perquè ab gran admiració devem referir gràcies a un Déu creador, conservador e governador de tota creatura.

La matèria de la redempció que fon feta per […] De la Incarnació, predicació, miracles e Pasió de Jesu[crist]. Ací són contengudes aquelles coses per les quals Déu remé l'ome, per les quals li és fet deutor de actió de gràcies, specialment per la mort [de Jesucrist?].

La matèria de revocació, pacificació e reconciliació feta per migà dels sancts sagraments, doctrina, inspiració e prosperitat o adversitat donada per [Déu?]. Ací en esta matèria son contengudes aquelles coses e medis [?] per les quals Déu revoca e reconcilia l'home a si, per tant la perduda glòria puixa cobrar de paradís, a la qual poseir fo creat a ymatge de nostre senyor Déu.

Nota XXV dignitats de Déu omnipotent:

1. Déu-home, Creador-creatura, Redemptor-catiu, Revocador-perdut, Pare-fill
2. Metge-malalt, Mestre-dexeble, Spòs-adultre, Senyor-servent, Rey-deornat
3. Cap-membre, Dispensador-freturós, Salvador-delat, Bondat-malícia, Potència-fragilitat
4. Saviesa-ignorància, Clemència-crueltat, Virtut-vici, Vida- mortalitat, Veritat-falsedat
5. Caritat-hoy (?), Eternitat-mortalitat (?), Perfectió-defallli[ment], Gràcia-pecat (?), 7. Glòria-infern (?)

2. SA, I, 31: «La possibilitat que ens trobem, potser, davant una interessantíssima forma de presumpta adaptació religiosa d'algun tipus de passatemps cortesà. Cap a aquesta hipòtesi, que aquí indiquem només com a tal i amb les cauteles de rigor, apunta la mateixa distribució dels cercles, amb reminiscències, en certa manera —tot i que no hi coincideixi— de la que es pot veure en l'anomenat *Libro del juego de las suertes,* brillantment estudiat per Eugenio Asensio i Rosa Navarro… Els títols «JOCH de la Sagrada Scriptura» i «ARTIFICI de contemplar», que encapçalen els ff. 1v i 2r, semblen donar suport a aquesta hipòtesi… El joc o artifici hauria pogut servir per a distribuir aqueixes matèries segons la sort».

f. 1v. **Recordatió de Teologia**

La matèria de Liberalitat, castedat, humilitat e ordinació. Ací en sta matèria són contengudes aquelles virtuts d'on les altres se seguexen, en els quals devem créxer e bé atendre, car per ells com per spirituals armes armats, devem resistir e sobrar los vicis.

La matèria del vici: avarícia, luxúria , supèrbia. Ací són contenguts los vicis d'on tots los altres se seguexen, dels quals la persona se deu ab gran diligència guardar, e contra l'insult de aquels, guarnint-se de virtuts.

Joch de sacra Scriptura

La matèria del temps d'Escriptura, de gràcia e de natura. Del liberal arbitre. En sta matèria són contengudes aquelles coses per les qualls devem pendre lo temps e ben smerçar aquell, axí com dreta e ben ordenada rahó vol e requir.

La matèria de exili e bandeix de paradís celestial, e de paradís terrenal, en aquest món miserable, e en porgatori. Ací són contenguts los vicis per los quals l'ome se deu conéxer miserable bandejat, per tant no s'exalça per supèrbia, desconegut.

f. 2r. **Promptitut de preïcar**

La matèria del johí final, lo qual serà de les coses parlades, cogitades, comeses e obmeses. Ací en sta matèria són contengudes les coses de les quals Déu jutjarà; la premeditació de les quals preserva l'ome de peccats.

La matèria de la mort de la ànima e del cors, e de la presència e providència de abdós. Ací són contengudes aquells coses per les quals l'ome mor, la freqüent meditació de les quals molt retrau l'ome de pecats, com diu sent Hierònim.

Artifici de contemplar

La matèria de la glòria de paradís, la qual consisteix en veure Déu, en veure Jesús, en la conpanya dels sancts, e en compliment de tot ço que·s pot bé desijar.

En sta matèria són contenguts los goigs celestials, que molt afalaguen l'ànima a fer obres meritòries e virtuoses.

La matèria de infern, hon hi [ha] pena de sensible foch e de fret, de la visió orrible dels diables i privació de tot bé.

En sta matèria són contengudes les penes infernals, la memòria e meditació de los quals molt retrahen l'ome de peccats.

2. Les pintures de l'SA

Fins ací el text que acompanya les pintures dels tres primers folis del SA. Aquestes responen a una clara estructura: les quatre primeres, on es veu representat, de dalt a baix: 1 Déu (en figura de Crist) creant l'home, 2 la divinitat en figura de la Trinitat tricèfala, 3 Crist crucificat i 4 Crist davant Adam, que porta el vestit simbòlic de la reconciliació; totes guarden una relació directa amb les quatre primeres matèries de meditació especificades en el text, on seguidament es fa referència a 25 dignitats divines, presentades en cinc grups de cinc (5 x 5), amb la particularitat que cadascuna està destinada a marcar, en forma d'aparellament antitètic, l'abisme existent entre la grandesa de Déu i la misèria de l'home.

Ara bé, allò que cal remarcar és de quina manera cada columna de les següents creus on s'emmarquen els medallons porta, respectivament, els quatre títols, ben significatius, de: 1 *Recordació de Teologia*; 2 *Joch de Sacra Scriptura*; 3 *Promptitut de preïcar* i 4 *Artifici de contemplar*, i que a cadascun dels 4 quatre títols, li corresponen dues matèries de meditació (4 x 2 = 8); 5 les virtuts, figurades per un àngel, i 6 els vicis, representats per un dimoni de tres caps; 7 el rellotge de sol, evocació del temps fugaç i de les tres grans etapes de la història de la humanitat, i 8 el paradís terrenal suggerit per la pintura d'un *locus amoenus*; 9 Crist triomfant, com a jutge de vius i morts, i 10 la mort que cava la tomba dels humans; 11 la glòria celestial, amb la visió de Maria agenollada davant de Crist, i 12 l'infern o boca ígnia del Leviatà, d'on ix el dimoni dels vicis, amb figura de quiròpter d'ales membranoses. És evident que l'estructura seria més coherent si, en comptes de 4, els títols en fossin 6 (6 x 2) = 12, d'acord amb el nombre de medallons.

La doble pregunta que vaig deixar sense contestació, era i és: quina funcionalitat tenen aquestes pintures introductòries de l'SA, i quin és el seu nivell d'originalitat? Sembla evident que, tot i que el contingut global de l'obra guarda una relació molt especial amb la «matèria de la redempció», o vida de Jesucrist, tema del llibre, tot plegat les pàgines introductòries tenen més aviat les característiques d'un tractadet sintètic destinat a fomentar la meditació sistemàtica i transversal dels temes més importants de la doctrina cristiana, útils tant en la predicació com en la meditació. Estem davant d'un material original, o fou copiat i afegit a manera de pòrtic general de reconeguda utilitat? I, de ser així, com sembla, quina en fou la procedència i possible model?

Tractar de respondre a aquestes preguntes a partir de la informació que he pogut recollir, ara per ara, és l'objectiu d'aquesta nota.

3. L'SA i L'*Ars vitae contemplativae*

Tant les pintures dels tres primers folis de l'SA, com el text que les acompanya semblen guardar relació, directa o indirecta, amb l'anònim *Ars vitae contemplativae* (1473= AV).[3] El remarcable d'aquest incunable és que els folis inicials (ff. 2-5) presenten també unes belles xilografies en color a manera de resum mnemotècnic del tractat en llatí contingut seguidament (ff. 4ss), que conté «tot l'art i manera de la vida contemplativa» i «tota l'escriptura teological resumida

3. Consultable digitalment gràcies al generós mecenatge d'institucions com ara la Digitale Bibliothek - Münchener Digitalisierungszentrum, i la Biblioteca nord-americana del Congrés. Les reproduccions utilitzades en el present treball provenen de l'esmentat Münchener Digitalisierungszentrum de la Biblioteca Nacional de Baviera, a la qual no em sé estar de donar les gràcies per la seva benemèrita tasca a favor de la investigació. També cal agrair a Edilán la seva aportació cultural, en el present cas feta possible gràcies a la Bibliothèque Nationale de París.

de manera efectiva i superficial, i la salvació del gènere humà», d'acord amb la finalitat expressa «d'ensenyar als qui amb l'ajuda de Déu es proposen de viure espiritualment».[4]

Si parem esment als tres primers folis de l'incunable, hi podem constatar unes notables coincidències formals i temàtiques amb els tres primers folis de l'SA, com ara: la presentació d'una determinada tria de temes teològics introduïts sota idèntics encapçalaments, en uns medallons amb pintures, emmarcats en una estructura bàsica en forma de creu. Val a dir, tanmateix, que ultra les semblances d'estil i d'intencionalitat amb l'SA, hi detectem també algunes diferències remarcables.

Ja per a començar, les quatre pintures del primer foli i creu de l'SA, corresponents a les matèries de *creació, deïtat, redempció* i *revocació*, són directament presentades en l'incunable sota els títols de *Recordatio Theologie* i *Ludus Sacre Pagine*, factor que determina el desplaçament dels títols *Promptitudo predicandi* i *Artificium contemplandi* a les pintures 5-6 i 7-8, respectivament, mentre que les 9-12, s'ubiquen sota un títol, *Temptationes Superandi*, que manca en SA. Aquesta transposició de títols sense afectar, però, els continguts, apunta a un alt nivell de transversalitat en la utilització dels materials.

D'altra banda, diferències iconogràfiques tan visibles com la que trobem en la representació d'un Déu tricèfal (SA 2) o en la figura de sol (VA2), permeten constatar que els copistes de l'SA, o van elaborar el material de l'AV amb un cert nivell d'originalitat, o tenien davant un patró diferent, ja que resulta lògic postular que en els casos on el text del tractat marcava unes pautes molt explícites, els pintors procuressin d'adaptar-les. Si hi parem esment, aquest sembla ser el cas de l'esmentada representació de Déu, que en l'AV coincideix de manera molt puntual amb la descripció que ens brinda el tractat.[5]

4. VA, f.4: «Hanc figuram ceterarum omnium utilissimam composuerunt doctores alme universitatis Parisiensis *ad eruditionem* multorum *et specialiter horum qui* in hoc ergastulo carnis degentes, *spiritualiter viverere proponunt Deo adiuvante. In qua continetur omnis ars et modus contemplative vite magistraliter et subtitiliter* distinctus per declarationem predictorum. *Et in ea continetur omnis criptura theolo[g]ycalis effective et superficialiter collecta, et salus humani generis,* hanc ipsam videlicet materiam ex intimis corde perpendentibus […]».

5. On llegim, f. 4: «[…] cal saber que Déu […] és comparat al sol, perquè com el sol és impenetrable i impossible de ser contemplat amb ulls humans; així Déu no pot ser ni vist ni conegut per ningú […]» («Pro aliquali intelligentia et figure presentis declaratione, primo sciendum quod Deus […] comparatur soli, quia sicut sol impenetrabile, ymmo inspicabilis est humanis oculis, ita Deus non videri potest ab aliquo nec plene cognosci […]»). La lectura de l'AV mostra que el text de l'SA transcrit al principi del present treball n'és en el fons una espècie de resum o guió temàtic, prescindint, això sí, de les citacions bíbliques i patrístiques probatòries. En els ff. 12v-13v de l'AV hi trobem justificat així el títol «*Recordació de Teologia*»: «perquè parla de Déu i de les seves propietats.» o el de «*Joc de la sagrada Escriptura*» (ff. 13v-14r): «De la mateixa manera que l'home mundà s'agrada de cantar i s'adelita jugant, l'home espiritual o devot farà joc i s'adelitarà meditant les sanctes Escriptures per les quals pujarà a una major devoció […]». També els altres títols com «*Promptitut de preicar*» (f. 14v), etc. La sensació que guanyem és que qualsevol d'aquests temes es podia meditar indistintament des de qualsevol d'aquests enfocaments .

Sigui com sigui, una comparació, encara que superficial, no sols ens ajuda a reconstruir el contingut i la intencionalitat d'aquest possible prototipus més remot, sinó també a entendre millor la factura i molts d'altres detalls de l'SA. Comentar aspectes tals com la convergència iconogràfica amb el Crist barbat de cabellera llarga i nimbe creuat, que caracteritza el personatge al llarg de tot l'SA, o la major semblança d'AV 1 (on Eva ix de la costella d'Adam), amb la làmina de la creació d'SA, f. 4r, que no amb el corresponent medalló (SA1), requeriria massa espai.

Resumint moltíssim: hi ha, p. ex., notables diferències, no sols en la ja esmentada representació de la deïtat *triciput* i en els títols de les caselles on s'ubiquen les pintures. En les del *Ludus Sacre Pagine*, d'AV 2 el crucificat va acompanyat de Maria i Joan, mentre que en AV 3 veiem un infant i un home barbut i tocat, en comptes de Crist beneint Adam vestit d'una túnica vermella. D'altra banda, comprovem que les pintures que en l'SA ocupen els dos medallons 5-6, representant un àngel i un dimoni sota el títol de *Recordació de Teologia*, no tenen correspondència exacta en l'AV, on les virtuts i els vicis són col·locats sota el títol de *Promptitudo Predicandi*, i l'àngel, aferrat a la creu, mostra els instruments de la passió, mentre que en 6, hi distingim un home que talla uns taulons en forma de creu i un bosc al fons. De la mateixa manera, l'AV 7-8 de l'*Artificium condemplandi* conté un enorme rellotge d'arena (no de sol) i una bella estampa del paradís terrenal, temes que SA situa en canvi en el primer medalló del *Joch de sacra scriptura*. Una altra diferència, segurament introduïda en el procés d'adaptació, la trobem en la tercera pàgina de l'AV, on constatem que les imatges 9-12, no corresponen, com en l'SA, als temes: *Promptitut de preïcar* o *Artifici de contemplar*, sinó al de *Temptationes superandi* o *Per a véncer les temptacions*, inexistent en la versió catalana, on, a jutjar per altres models, per completar l'esperat còmput de 6 x 2 = 12, encara mancaria una *Rememoratio futurorum* o *Recordació de les darreries* davant dels medallons 11-12. Tanmateix, si exceptuem una notable diferència en la representació de la mort, la semblança a l'hora de representar el judici i l'infern és ben palesa.

Cal destacar que en SA la figura del dimoni que hi ha dins la boca del Leviatà coincideix si més no amb la de SA6, i contrasta amb els dos diables verds de l'AV 12.

Convé assenyalar encara que, al llarg del procés assimilatiu, les quatre importants acotacions que trobem dins dels quadres que emmarquen els medallons de l'AV, a manera de cambres,[6] han desaparegut del seu lloc original per a ser assimilades en l'SA en el mateix text del comentari en vulgar. Més encara: les 25 dignitats divines allistades al marge inferior del f. 13 d'SA, són recollides en llatí al final del f. 4 d'AV i principi del f. 5,[7] on, però, hi ha també un importantíssim afegitó en forma d'una *Meditació sobre Jesús resumida en catorze actes* (*Contemplatio Jhesu in quatordecim actibus comprensa*), que manca en l'SA, i que podria brindar-nos una possible explicació lògica de la presència de les pintures introductòries de l'AV en l'SA, ja que semblen ser tot un programa abreujat de com relacionar mnemotècnicament la vida de Jesús amb els restants temes bàsics de la teologia cristiana que hom proposa de meditar en els medallons. Així, p. ex., la potència, saviesa, bondat i perfecció divines hi són associades amb l'adoració dels Mags, l'elecció dels deixebles, la unció dels peus, la sang que Crist vessà fins a la terra, i el col·loqui amb els deixebles (?).[8] Ara mateix no em resulta senzill de percebre la connexió lògica entre tan diversos elements, tanmateix la voluntat d'establir-la d'una manera automàtica pareix evident i guarda relació amb la pràctica de l'*Ars Memoriae* o foment d'una tècnica de l'*Art de la Memòria.*

Així ho postula, de manera molt plausible un important treball recent (Gabor Kiss 2010),[9] on hom dóna a conèixer també una pàgina del ms.1.G.11a, ff. 17v-18 de la Biblioteca Nacional de Praga, que ultra els dotze medallons amb pintures, allista les 25 dignitats divines. Ara bé, mentre que en l'SA, hi ha pintures com: 2 Trinitat, 6 dimoni i 10 mort amb un càvec, que no tenen una representació similar ni en l'AV, ni en el ms. xec (que Gabor relaciona amb la *Devotio Moderna,* tot i que el text inicial, igual que el de l'AV l'atribueix als «doctors de

6. Com ara: 1a. **Creatio**: Celorum/Elementorum // Creatio spirituum / elementorum; 1b. **Deus**: Sapientia/Bonitas // Potentia/Perfectio; 2a. **Redemptio**: Predicatio/Miraculis // Incarnatio/Passio; 2b. **Revocatio:** Sacramentis/Doctrina // Inspiratione / Fortuitio et?; 3a. **Virtus**: Liberalitas/Castitas // Humilitas/Ordinatio; 3b. **Vitium**: Avaritia/Luxuria // Superbia/Deordinatio; 4a. **Tempus:** Scripture/ Gracie // Nature / Libere arbitry; 4b. **Exilium:** A Paradiso celeste / In mundo miserie // A Paradiso terrestri / A Purgatorio; 5a. **Iudicium**: De locutis / De cogitatis // De comissis / [De] omissis; 5b. Mors: Anime perpetua / Corporis // Presciencie/Utriusque; 6a.

7. Vet-les ací. La coincidència amb els lexemes emprats pel traductor català és quasi total tret dels destacats en cursiva que ajuden a entendre millor el sentit de la versió: Homo/Deus, Creatura/ Creator, Captivus/Redemptor, Erroneus/Revocator, Ffilius/Pater. 2. Infirmus/Medicus, Discipulus/ Magister, Adulter/Sponsus, Servus/Dominus, *Deordinatus*/Rex. 3. Membrum/ *Capitaneus, Indigens*/ Dispensator, *Dampnabilis*/Salvator, Malitia/Bonitas Ffragilitas/Potencia. 4. Ignorancia/Sapiencia, Crudelitas/Clemencia, Vitium/Virtus, Mors/Vita Ffalsitas/Veritas. 5. *Odium*/Caritas, *Caducus*/Eternitas, Defectus/Perfectio, *Ingratus*/Gracia, *Ad penam* / Gloria .

8. (1) Potencia, Sapientia, Bonitas, Perfectio/ Magis adoraris/ Discipulos eligis/ Caput et pedes ungeris/ Sanguis fluit in terra/ Sabbato colloquiuntur, etc.

9. On, malgrat la rica documentació aportada, s'ignora l'*Speculum Animae*.

la universitat de París»), hi trobem en canvi un altre grup: 5 àngel, 6 rellotge de sol i 7 paradís terrenal, distintes de les de l'AV però coincidents amb l'SA.

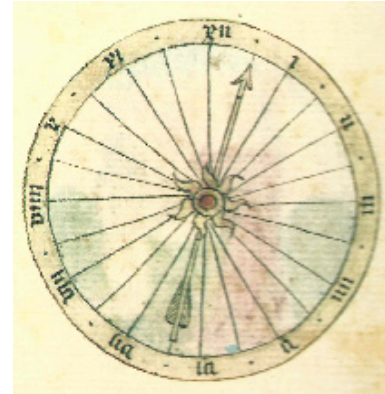

Això sembla provar, si més no, que les variants iconogràfiques detectades en SA, *vis à vis* l'AV, no són originals, sinó copiades d'algun manuscrit importat de França o de centreeuropa.

Una vegada establerta, ara i ací, aquesta crec que rellevant pervivència a casa nostra de la tradició eminentment centreeuropea posada en valor per Gabor, convindria estudiar quina fou en realitat la divulgació d'aquest interessant model de l'art de meditar en la resta de la península Ibèrica, i si va penetrar, com sembla, a través del Regne de València.

ALBERT HAUF
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Ars vitae contemplativae (1473), Nürberg, Creussner (BSB-Ink A-759 - GW 2672, MDZ/Digitale Bibliothek, bsb00026400_00009 jpg., bsb00026400_000010 jpg, bsb00026400_000010 jpg.).

Gabor Kiss, F. (2010), «Memory, meditation and preaching. A 15th century memory machine in Central Europe», dins L. Dolezalavá (ed.), *The Making of Memory in the Middle Ages,* Leiden, Brill, 2010, pp. 49-78.

Hauf, A. & D. Benito Goerlich (1992 [1993]), *Speculum Animae, Manuscrito Espagnol 544 de la Bibliothèque Nationale de París. Análisis histórico-crítico del códice, transcripción y versión castellana de su texto y notas*, 2 vol., Madrid, Editora internacional de libros antiguos, S.A. [N'hi ha també versió catalana del mateix lloc i data.]

Hauf, A. (1999), «Text, Pintura i Meditació: El *Speculum Animae* atribuït a Sor Isabel de Villena, i la funció empàtica de l'art religiós», dins S. Fortuño Llorens & T. Martínez Romero (ed.), *Actes del VII Congrés de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval (Castelló de la Plana, 22-26 de setembre de 1997)*, Castelló, I, pp. 33-59.

ANNEX D'IMATGES

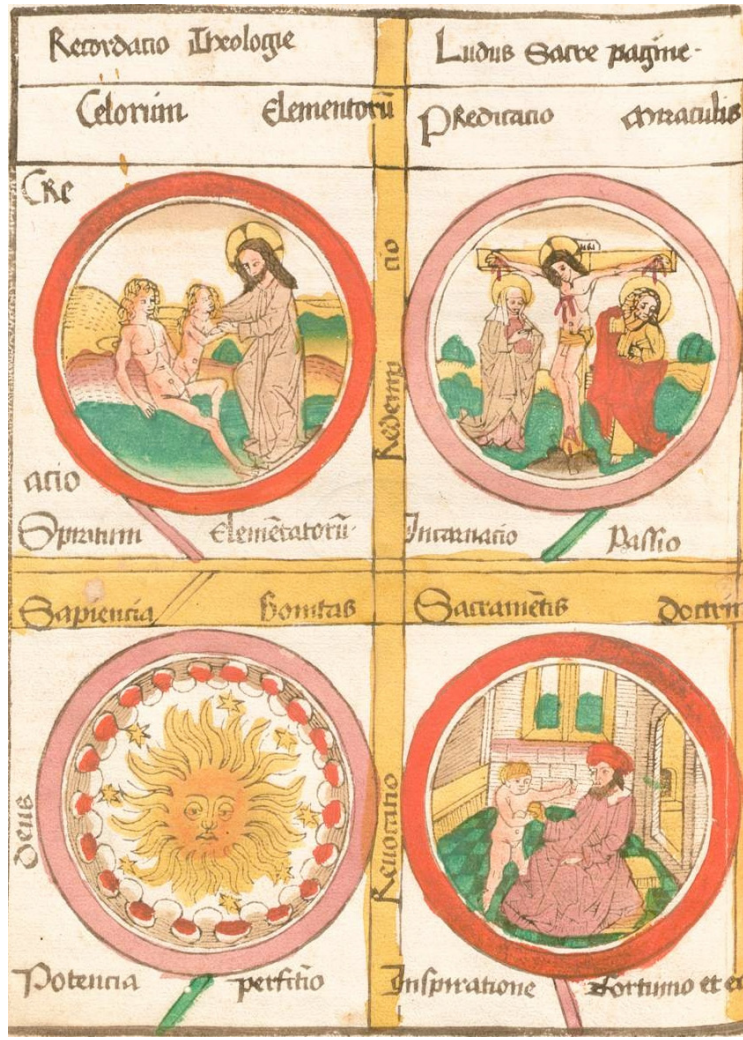
Recordano Theologie
Ludus Sacre pagine
Celorum
Elementorum
Predicano
Creatuis
Creatio
Redemptio
Spiritum
Elementorum
Incarnano
Passio
Sapiencia
bonitas
Sacramentis
Doctrinu
Deus
Reuorano
Potencia
perfitio
Inspiratione
Fortuno et er

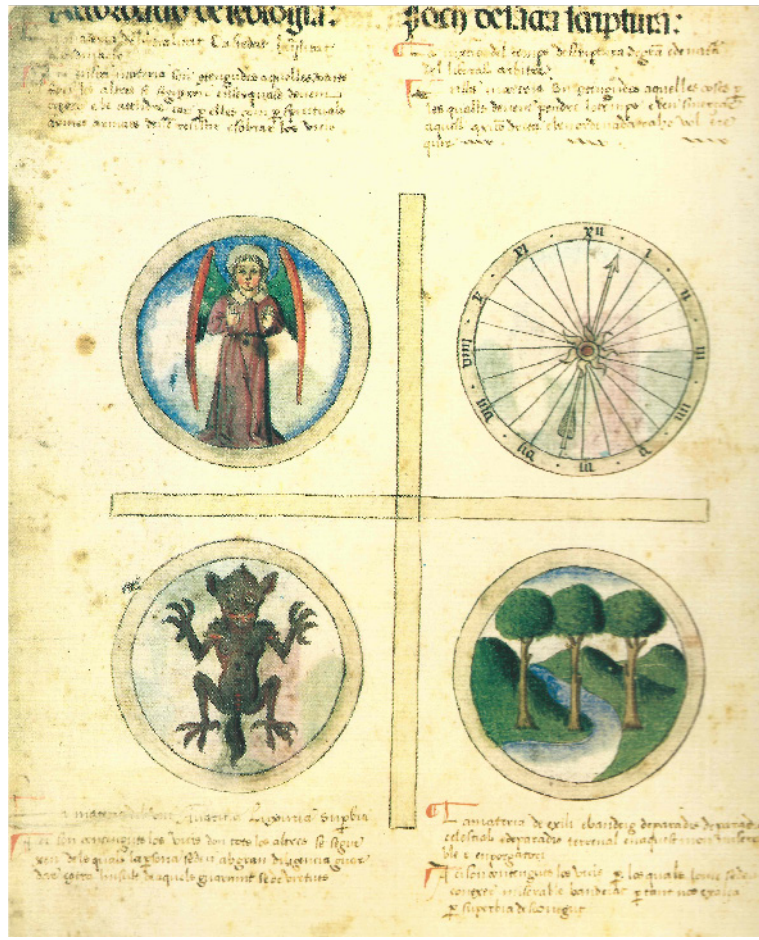

Promptitudo predicandi
Artificium contemplandi
Liberalitas
Castitas
Scripture
Gracie
Virtus
Tempus
Humilitas
Ordinatio
Nature
Liberi arbitrij
Quaritia
Luxuria
A paradiso celesti
In mundo miserie
Vitium
Exilium
Superbia
Deordinatio
A paradiso terrestri
In purgatorio

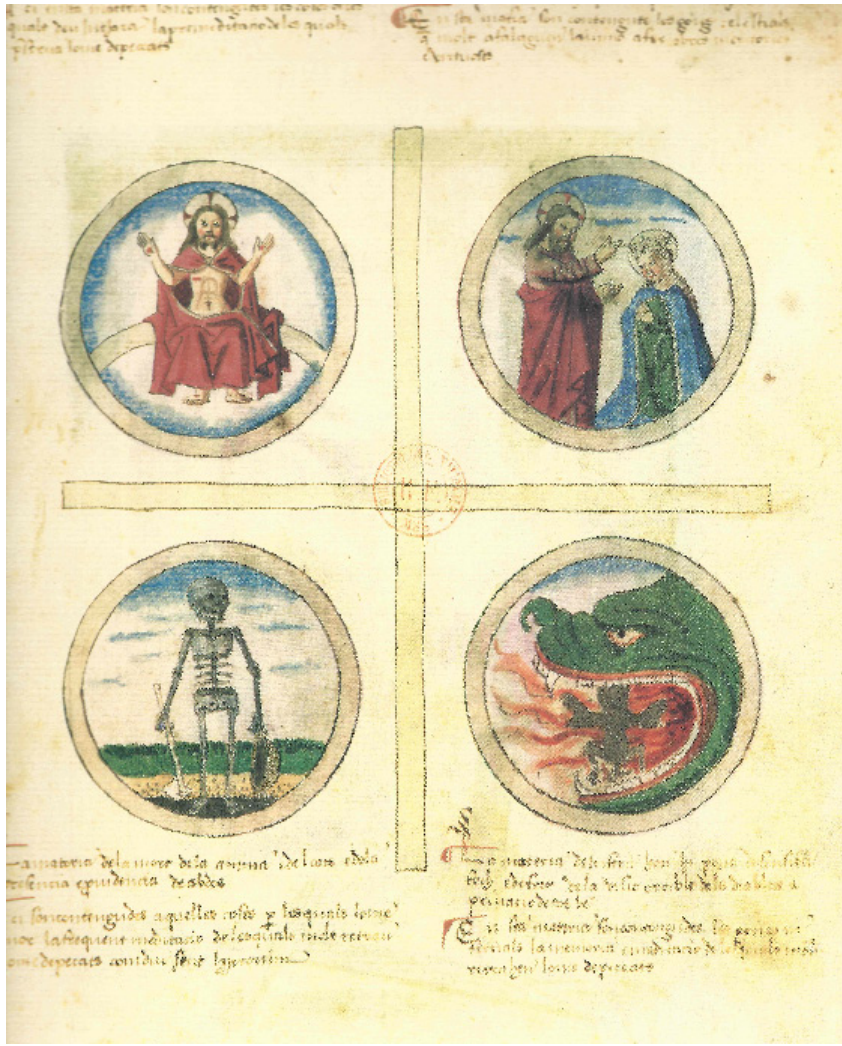

De locutis
Tentationes
De cõmissis
Superandi
Videre ihũ
Donari
Iudicium
Vita
Eterna
De cogitatis
Obmissis
Videre deum
Celicitas oĩs bon
Anime pcũm
Corporis
Gentre ignem
Donari dy
Mors
Infernus
Presentie
Vitiis
Gentre tirqus
Priua oĩs bo
Virtutes : dignitates dei :
Homo deus
Creator
Creatura
Redemptor
Filius
Pater
Infirmus
Medicus
Discipulus
Magister
Adulter
Sponsus
Dominus
Dedomat
Rex

ÍNDEX GENERAL

Lola Badia, Emili Casanova & Albert Hauf, Pròleg 7

August Bover i Font, Curt J. Wittlin, nota biogràfica i bibliogràfica... 9
Julio Torres-Recinos, Curt Wittlin: erudición, trabajo y calor humano... 29
Rafael Alemany Ferrer, Els elements d'articulació interna en les proses mitològiques de Joan Roís de Corella 33
Lola Badia & Jaume Torró, Ambient internacional i cultura de cort al *Curial e Güelfa*: primer suplement a l'edició de Quaderns Crema 2011 51
Lluís Brines, Eiximenis i la ciència 67
Lluís Cabré & Jaume Torró, La data de naixement de Bernat Metge i d'Andreu Febrer, notaris i escriptors 81
Rosanna Cantavella, Expressions multiplicatives en textos catalans medievals 87
Antònia Carré, La traducció catalana abreujada del *Regiment de sanitat* d'Arnau de Vilanova és un abreujament de la traducció de Berenguer Sarriera?..... 103
Emili Casanova, *La xàvega dels notaris de 1604*: edició i estudi 117
Peter Cocozzella, Ekphrasis and the Mirrored Image: The Allegory of Despair in *La noche* by Francesc Moner, a Catalan Writer of the Late Fifteenth Century 137
Germà Colón Domènech, Entre la llengua i la història: Lluís Revest, valencià exemplar..... 157
Maria Conca & Josep Guia, Edicions i paratextos d'obres de finals del segle xv..... 167
Marinela Garcia Sempere, Consideracions al voltant de la transmissió impresa de les obres dels escriptors del segle xv; sobre Miquel Ortigues 189

Joseph Gulsoy, L'expressió «*mo e issa*» en la *Divina Comèdia* 203
Albert Hauf, La solució a un enigma: L'*Speculum Animae* (SA) i L'*Ars vitae contemplativae* (AV) 221
Llúcia Martín Pascual, El *Llibre del Tresor*, compendi de sabers medievals sobre filosofia natural 237
Tomàs Martínez Romero, *Encontre d'amor*: un poema de Joan Escrivà al *Jardinet d'orats* 257
Montserrat Piera, «E deya que açò devia sobiranament esquivar dona d'orde»: Francesc Eiximenis i les monges a *Lo llibre de les dones* 271
Josep Pujol, Dues notes sobre la circulació catalana de textos artúrics francesos: el *Cligès* de Chrétien de Troyes (1410) i *La Mort Artu* (1319) 289
Xavier Renedo, Idees i prejudicis d'Eiximenis sobre la poesia 301
Jaume Riera i Sans, Un nou manuscrit i una versió aragonesa del «Cercapou» 323
Josep E. Rubio, Alguns apunts sobre Salzinger com a traductor de Llull 333
Beatrice Schmid, La semàntica del verb *entendre* al *Dotzè llibre del crestià* 341
Jill Webster, Una mirada al tractament dels marginats i mal adaptats en el Regne de València entre 1350 i 1450 353

Índex general 385

TABULA GRATULATORIA

Archer, Robert
Área de Filoloxía Románica, Universidade de Santiago de Compostela
Avenoza, Gemma
Beltrami, Pietro
Bonner, Anthony
Cabré, Miriam
Casanellas, Pere
Coccozzella, Peter
Ferrando, Antoni
Gispert-Saüch, Pilar
Martí, Sadurní
Martos, Josep Lluís
Lleal, Coloma
Massip, Maria Àngels
Mérida, Rafael
Moran, Josep
NACS
Perea-Rodriguez, Òscar
Rasico, Philip
Ratcliffe, Marjorie
Reial Acadèmia de Bones lletres de Barcelona
Ribera Llopis, Juan Miguel
Santanach, Joan
Schib, Gret
Soler, Albert
Taula de Filologia Valenciana
Valero Rubio, Lluís
Vidal Tibbits, Mercedes
Vila Granero, Josep Carles
Wheeler, Max W.